

Μάθημα 3ο: Η κατηγορική προσταγή (Καντ)

Διδάσκων:
Βαγγέλης Παπαδημητρόπουλος

Σκοπός του μαθήματος

Η κατανόηση των βασικών στοιχείων της έννοιας της θετικής ελευθερίας στον Καντ

Οντολογία-Γνωσιοθεωρία Καντ

Υπερβατολογικός-μεταφυσικός ιδεαλισμός > Δεν γνωρίζουμε τα “πράγματα αυτά καθαυτά” αλλά μόνο τα “φαινόμενα”.

Βλέπουμε τον κόσμο (φύση) μέσα από “τα γυαλιά” της λογικής και των αισθήσεων.
αυτοσυνείδηση, φόρμα, ιδεαλισμός, σολιψισμός

Λογική = οι νόμοι των φυσικών επιστημών
(μαθηματικά, γεωμετρία, αιτιότητα)

Αισθήσεις (ενόραση) = ο χώρος και ο χρόνος

**ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑΣ
ΤΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ**

**ΣΥΓΚΕΡΑΣΜΟΣ ΟΡΘΟΛΟΓΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΣΜΟΥ**

Καντ, Κριτική του Καθαρού Λόγου

Από την Οντολογία στην Ηθική του Καντ

Επιστημολογία = εφαρμογή της λογικής και της ενόρασης στα φαινόμενα της εμπειρίας (**φύση**) με σκοπό την επιστημονική ανακάλυψη της αλήθειας

Επιστήμη > αλήθεια (σωστό) και ψέμα (λάθος)

αναγκαιότητα, καθολικότητα, αντικειμενικότητα του Λόγου

Ηθική = εφαρμογή της (πρακτικής) λογικής στα φαινόμενα της εμπειρίας (**φύση + κοινωνία: ανθρώπινες σχέσεις**) με σκοπό τον καθορισμό του τι είναι καλό και κακό

Ηθική > καλό και κακό

Βασικές προκείμενες της Ηθικής του Καντ

Όλοι οι άνθρωποι είναι a priori λογικοί.

Όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι στη βάση της καθολικότητας της λογικής.

Όλοι είμαστε σε κάποιο βαθμό αυτόνομοι ως προς τη φύση (μας), γιατί μπορούμε να ελέγξουμε με τη λογική τις φυσικές ενορμήσεις μας.

Η ελευθερία μας πηγάζει από τη μερική αυτονομία μας από τη φύση.

Η ελευθερία μου είναι συνάρτηση της ελευθερίας του άλλου.

Ηθική = ο σεβασμός της ελευθερίας του άλλου

Λογική > ισότητα > αυτονομία > ελευθερία μου > ελευθερία σου > ηθική

Η a priori επιστημολογική κατηγορία της αιτιότητας εκφράζεται στο επίπεδο της ηθικής πράξης μέσω της αιτιότητας της βούλησης. **βούληση και Λόγος;**

Η αιτιότητα της βούλησης συνεπάγεται την ελευθερία, όταν παράγει ηθικές πράξεις ανεξάρτητα από τα καθοριστικά αίτια του αισθητού κόσμου. **βούληση, ελευθερία, ηθική**

Η ελευθερία είναι η ικανότητα του Λόγου να παράγει ηθικές πράξεις ανεξάρτητα από τους a priori καθορισμούς της φύσης. **ελευθερία και φύση**

Η ελευθερία του ανθρώπου ταυτίζεται με μια σχετική ανεξαρτησία από τη φύση, δεδομένου ότι ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να παρέμβει στη φύση και να την αλλάξει μέσω της έλλογης πράξης του.

Μόνο μέσω της έλλογης πράξης του ο άνθρωπος καθίσταται αυτόνομος και ηθικός. **Λόγος, ελευθερία > αυτονομία, ηθική**

Ο άνθρωπος είναι αυτόνομος μόνο όταν ο λόγος συναντά την ηθική. Σε διαφορετική περίπτωση υπόκειται στην ετερονομία των ενστίκτων του ή των μεταφυσικών αλμάτων της διάνοιας.

Η ελευθερία συνεπάγεται την αυτονομία του ανθρώπου, όταν ο άνθρωπος συνειδητοποιεί, αρχικά, τη δυνατότητα αυτονομίας τόσο του ιδίου όσο και του άλλου. **ελευθερία και ισότητα**

Η ελευθερία καθίσταται ηθική, όταν αυτοπεριορίζεται η αυτονομία του ατόμου αφενός από την έλλογη συνειδητοποίηση των αρχών της αναγκαιότητας, της αντικειμενικότητας και της καθολικότητας που διέπουν ως a priori κατηγορίες το υπερβατολογικό υποκείμενο και, κατ' επέκταση, όλους τους ανθρώπους και, αφετέρου, από το **συναισθηματικό** σεβασμό της αυτονομίας του συνανθρώπου που συνεπάγεται η συνειδητοποίηση των εν λόγω a priori κατηγοριών. **ελευθερία, ηθική, σεβασμός**

Η ελευθερία του ανθρώπου συνεπάγεται μίαν ηθική αυτονομία, όταν ο άνθρωπος συνειδητοποιεί μέσω του Λόγου το ομόλογο «δικαίωμα» αυτονομίας του άλλου.

Ο **αυτοπεριορισμός** της ανθρώπινης ελευθερίας κατά το πρότυπο της ενάρετης αυτονομίας στο επίπεδο της ηθικής πράξης καταλήγει στη διαμόρφωση της κλασικής καντιανής κατηγορικής προσταγής.

Η κατηγορική προσταγή στον Καντ

Πράττε μόνο σύμφωνα με ένα τέτοιο γνώμονα, μέσω του οποίου να μπορείς συνάμα να θέλεις, αυτός ο γνώμονας να γίνει **καθολικός** νόμος.

Πράττε, έτσι, ώστε να χρησιμοποιείς την ανθρωπότητα, τόσο στο πρόσωπό σου όσο και στο πρόσωπο κάθε άλλου ανθρώπου, πάντα ταυτόχρονα ως σκοπό και ποτέ μόνο ως μέσο.

Καντ, Τα Θεμέλια της Μεταφυσικής των Ηθών

π.χ. ου κλέψεις

Η λογική ορίζει ότι η κλοπή είναι ανήθικη γιατί υποσκάπτει την καθολικότητα της αυτονομίας του άλλου *άρα και τη δική σου* > η μη κλοπή ανάγεται σε έλλογο καθήκον και καθολικό νόμο

Το Υπερβατολογικό Υποκείμενο και ο Ηθικός Νόμος στον Καντ

Υποκείμενο = λογική, βούληση, αυτονομία, ελευθερία, ηθική

ΙΣΟΤΗΤΑ

ΚΑΘΟΛΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΓΗ

ΚΑΘΗΚΟΝ

ΜΙΚΡΟ-ΗΘΙΚΗ < > ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑ

Η βάση του ηθικού νόμου είναι το υπερβατολογικό Υποκείμενο του πρακτικού Λόγου που διαθέτει αυτόνομη βούληση, η οποία είναι ανεξάρτητη από τους επιμέρους σκοπούς που ελεύθερα επιλέγει το Υποκείμενο.

Η ελευθερία έγκειται στην αυτονομία της βούλησης του Υποκειμένου από επιμέρους εμπειρικά προσδιοριζόμενους σκοπούς.

Η βούληση είναι αυτόνομη όταν υπακούει στην κατηγορική προσταγή του καθολικού νόμου της Ηθικής.

Η ελεύθερη δράση, δηλαδή η αυτόνομη δράση, και η ηθική δράση, σύμφωνα με την κατηγορική προσταγή, είναι ένα και το αυτό.

Η θετική ελευθερία στον Καντ

Ελευθερία δεν είναι η απουσία εμποδίων στην ικανοποίηση των επιθυμιών μας ≠ κλασικός φιλελευθερισμός, ωφελιμισμός.

Ελευθερία δεν είναι να κάνουμε ό,τι θέλουμε.

Ελευθερία = αυτονομία στη βάση του ορθού λόγου που συμμορφώνεται με την ηθική.

Αυτονομία = αυτοπροσδιορισμός στη βάση του νόμου που δημιουργώ εγώ και όχι η φύση ή η κοινωνία για μένα.

Αυτονομία > ηθική ευθύνη = κριτήριο της αυτονομίας είναι ο σκοπός που ορίζω εγώ και συνάδει με την κατηγορική προσταγή ≠ **ετερονομία = υποδούλωση στο μέσο ως αυτοσκοπό (π.χ. λεφτά, καριέρα)**

Ελευθερία = ηθική ευθύνη σύμφωνα με το καθήκον που επιβάλλει ο καθολικός νόμος της ανθρωπότητας.

Ελευθερία, ηθική ευθύνη και αξιοπρέπεια

Καθολικός ηθικός νόμος = τα όρια της ελευθερίας του άλλου είναι τα όρια της ελευθερίας μου (π.χ. ου κλέψεις).

Αξιοπρέπεια = η μεταχείριση των προσώπων ως σκοπών καθεαυτά.

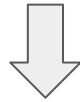
Λόγος > αυτονομία βούλησης > καθήκον > κίνητρο > ηθική αξία > ελευθερία.

Είμαστε ελεύθεροι, αυτόνομοι και ηθικοί όταν ο λόγος καθορίζει τη βούληση και όχι όταν η φύση ή η κοινωνία καθορίζει τη βούλησή μας.

Η ελευθερία και η ηθική ταυτίζεται με τον καθολικό νόμο, ο οποίος διέπει την κοινωνία και η οποία (ετερο)καθορίζει τη βούλησή μας > κυκλικότητα; αντίφαση; ή ορθολογική υποταγή στον καθολικό νόμο του κράτους;

Κανένας δεν μπορεί να με αναγκάσει να είμαι ευτυχής με τον δικό του τρόπο (όπως αυτός στοχάζεται την ευτυχία άλλων ανθρώπων), αλλά ο καθένας έχει το δικαίωμα να ζητήσει την ευτυχία του από τον δρόμο που του αρέσει, εάν μόνο δεν εμποδίζει την ελευθερία των άλλων.

Καντ, Τα Θεμέλια της Μεταφυσικής των Ηθών

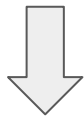

Ο δεοντολογικός φιλελευθερισμός του Καντ σε αντιδιαστολή με τον ωφελιμισμό.

Ελευθερία, ηθική, νόμος, κοινωνικό συμβόλαιο, κράτος

Ελευθερία > Ηθική = υποταγή στον καθολικό νόμο της ανθρωπότητας που γίνεται νόμος του κράτους (στη διαμόρφωση του οποίου συμμετέχω;).

Το φανταστικό κοινωνικό συμβόλαιο και ο δικαστής ως εκφραστής του καθολικού νόμου της ανθρωπότητας.

Κενή πολιτική θεωρία > Ο Καντ δεν μας είπε πως θα ήταν το φανταστικό κοινωνικό συμβόλαιο ή ποιές αρχές δικαίου θα θέσπιζε.

Το κοινωνικό συμβόλαιο

Ο Καντ συνεχιστής της παράδοσης του κοινωνικού συμβολαίου.

Σε αντίθεση με τον Χομπς και τον Λοκ, ο Καντ αντλεί τη νομιμότητα του κοινωνικού συμβολαίου από τον Λόγο και όχι από την ανάγκη αντιμετώπισης του πολέμου ή από το φυσικό δίκαιο. Ο σκοπός του κοινωνικού συμβολαίου δεν είναι να προάγει την ευτυχία ή να προστατέψει την ιδιωτική ιδιοκτησία, αλλά η συμμόρφωση του Λόγου στο καθήκον που αντιστοιχεί στον παγκόσμιο ηθικό νόμο.

Το έλλογο καθήκον προηγείται κάθε ειδικής θεώρησης της ευτυχίας ή της ατομικής ιδιοκτησίας.

Ενώ ο Λοκ στηρίζει το κοινωνικό συμβόλαιο στους νόμους του Θεού και της Φύσης, ο Καντ εισάγει μια αρχή δικαιωμάτων που δεν έχουν δοθεί από τη φύση αλλά από τον Λόγο.

Δεδομένου ότι οι άνθρωποι ορίζουν διαφορετικά την ευτυχία, η ευτυχία δεν μπορεί να αποτελέσει τη βάση ενός εξωτερικού νόμου που εναρμονίζει την ελευθερία όλων. Το κράτος μπορεί να εδραιωθεί μόνο σε συμφωνία με καθαρές ορθολογικές αρχές που προηγούνται της φύσης και της εμπειρίας.

Η έννοια της ελευθερίας στον Καντ

Ο Καντ συνεχιστής του εξορθολογισμού της ελευθερίας στη νεωτερικότητα > Διαφωτισμός.

Διαφοροποιείται από τον κλασικό φιλελευθερισμό και τον ωφελιμισμό γιατί ηθικοποιεί την ελευθερία στη βάση της σύνδεσης του Λόγου με την αυτονομία που υποτάσσεται στον καθολικό νόμο και στο καθήκον $\neq$ σύνδεση του Λόγου με την ευτυχία (Χομπς, Χιουμ, Μπένθαμ, Μιλ) ή το φυσικό δίκαιο (Λοκ).

Ο Λόγος προηγείται της εμπειρίας (Χομπς) και του φυσικού δικαίου (Λοκ).

Υπερβατολογικό Υποκείμενο > Η ελευθερία ως έλλογη αυτονομία και ηθική.

Η ελευθερία ως **δημιουργία** ηθικού νόμου > θετική ελευθερία > θετικό δίκαιο > Κράτος

Συμβολή του Καντ στην ηθική σκέψη της νεωτερικότητας

Η ελευθερία ως θετική ελευθερία

Η ελευθερία ως έλλογη ηθική δημιουργία και ΑΤΟΜΙΚΗ αυτονομία

Η ελευθερία ως αυτο-κυβέρνηση και αυτο-προσδιορισμός

Τι γίνεται όμως με την συλλογική αυτονομία; Πως συμπλέκεται η ατομική με τη συλλογική αυτονομία;

Ο κίνδυνος του δεσποτισμού στο όνομα του ορθού λόγου

Μπορεί ο Καντ να ενίσταται και να λέει ότι η ουσία της ελευθερίας του υπηκόου έγκειται στο γεγονός ότι αυτός, και μόνον αυτός, έχει δώσει στον εαυτό του την εντολή να υπακούει, αλλά έχει προφανώς κατά νουν συνθήκες ιδανικές. Αν εσείς δεν μπορείτε να επιβληθείτε στον εαυτό σας, πρέπει να σας επιβληθώ εγώ, και δεν δικαιούστε να παραπονεθείτε ότι σας αποστέρησαν την ελευθερία σας, διότι το γεγονός ότι ο ορθολογικός δικαστής του Καντ σας έχει στείλει στη φυλακή αποδεικνύει ότι δεν ακούσατε τις υπαγορεύσεις του Λόγου εντός σας και ότι, σαν τα παιδιά, τους άγριους και τους πτωχούς τω πνεύματι, δεν είστε ακόμη αρκετά ώριμοι ώστε να αυτοπροσδιορίζεστε και ίσως να μην γίνετε ποτέ.

Μπερλίν, Δύο έννοιες της ελευθερίας

*Υπάρχει ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ από το Βασίλειο
των Σκοπών του Ορθού Λόγου;*

ΣΥΝΟΨΗ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ

- Το πέρασμα από την οντολογία στην ηθική
- Βασικές προκείμενες: Λόγος, αυτονομία, ισότητα, ελευθερία, ηθική
- Η κατηγορική προσταγή
- Ελευθερία, ηθική και αξιοπρέπεια
- Η θετική ελευθερία
- Το κοινωνικό συμβόλαιο
- Δεοντολογικός φιλελευθερισμός, κλασικός φιλελευθερισμός και ωφελιμισμός
- Τα όρια της θετικής ελευθερίας: κράτος, δεσποτισμός και ορθός λόγος